

Stockholmi beszéd

Az értelenítés rejtélyes keresztútjain

Nem vagyok kompetens, egyetlen ízében sem tudom megítélni a munkát, mégis engedjek meg, hogy mindenekeelőtt a fordítónak, Daniel Gustafssonnak köszönjem meg a Berman-díjat, amelyet *Világló részletek* című életregényemért megtisztelő módon nekem ítéltek. Majd rögtön megköszönjem a kiadónak, Eva Bonniernek, hiszen egy ilyen testes könyv kiadásának kiadói kockázatát meg tudom ítélni, s nem kevésbé Erik Sidenbladhnak, bele a látatlanba, néhány mondatára, néhány sorára és megjegyzésére, azaz a szerkesztői munkát illető több évtizedes tapasztalatomra hagyatkozva, bár jól tudom, hogy az ő munkájába még jelképesen sem láthatok bele.

Nélkülük azonban meg sem szólalhattam volna, s a zsűri tiszteletre méltó tagjai miként ítélni tudtak volna a munkám felől. A díj alapító okiratát sem feledve vajon az én munkámról ítélték-e, ez a kérdés is erősen gondolkodóba ejtett. Mert igen vázlatosan tudnám csak elmondani, hogy mi közöm lenne nekem a zsidó hagyományhoz és főleg milyen zsidó hagyományhoz. Nem olyan magától értetődő, hogy mikor kinek a könyvéről vagy kinek a milyen hagyományhoz fűződő viszonyáról beszélünk. A nyelvhasználatnak vagy a spiritualitásnak vannak ugyan személyes és regionális jellegzetességei, de mindenképpen kollektív és főleg anonim tevékenység eredménye. S így aztán én nem egészen én vagyok, avagy énem részesevésem igen kicsi a személyben, s így ki tudná megmondani, hogy ezt a mélykék táblakötésű, elegánsan aranyozott könyvet maga a szerző írta-e. Danielnek és Eriknek a szöveg eredeti rendjét és dinamikáját követve mindenesetre újra kellett fogalmazniuk a saját nyelvükön, amit már magam is alaposan a közösből merítve írtam.

Egyszer csodálatos német fordítóm, az ősőreg Hildegard Grosche, aki akkoriban körülbelül olyan ősőreg volt, mint én most, szabályosan kiáltozott dühében, mikor azt találtam mondani, hogy bocsásson meg, Hildegard, de mi itt most nem az én könyvemről, hanem a Maga könyvéről beszélünk.

Mi több, a személy, aki testi valójában itt áll, mennyiben és miben azonos azzal a személlyel, aki a nevezett könyvet írta. Ezt a kérdést sem tudom megkezdni. Mi van akkor, ha valaki mondjuk a születési papírjaimat elcserélte. Vagy véletlenül egy másik újszülöttet adtak anyám kezébe. Megesik az ilyesmi, s ez esetben sincs okunk kizárni a lehetőséget. S akkor annak, aki én vagyok, igazság szerint egy másik néven egy másik életet kéne élnie. Arra a nyomasztó kérdésre sem tudok válaszolni, hogy a másik néven, egy másik leszármazási ágon vajon ugyanúgy azzá lettem volna-e, ahogy elhatározásaim szisztémáját és a véletlenek játékát követve most itt állok e látható porhüvelyben. Az ember legfeljebb használja a saját tulajdonságait, de azt azért nem tudná megmondani, hogy ezek honnan hová vezetnek, s miként adják ki mások szemében az összetéveszthetetlen karakterét. Ki lenne ő, istenem, ha tudnánk. Egymást illetően is inkább a milyen kérdésre tudunk válaszolni. A valamilyen nyelvre lefordított könyv a nyelvi és stílári hűség minden igényével egyetemben praktikusán lép túl a személyesen. Ami az én szememben áldás, különös szerencse. A lefordított könyv belép a személyek között, a nyelvek között és a kultúrák között nyíló éntelenített terekbe, habár ezekről az emberi munkától telített terekről, amelyekben én biztosan nem én vagyok vagy nem csak én, viszonylag keveset tudunk.

Legfeljebb szerelmesek vagy szerzetesek tudnak róla valamennyit, legalábbis addig, amíg a csóknál maradnak vagy az imánál.

Köszönetem jeleként most valamennyiüknek el kell mondanom, mi történt, amikor lettem az utolsó szó után a legutolsó pontot. A testes kéziratot elküldtem az öcsémnek. Korábban soha nem köteleztem volna arra, hogy a munkáimat olvassa, felhívó jeleket sem adtam. Most nem tudtam őt megkímélni. Tartottam ugyan tőle, hogy nemcsak a tárgyi tévedéseimre hívja fel a figyelmemet, hanem a maga impulzív módján bele akar beszélni. Fölöslegesen, hiszen őt is ugyanaból a libertinus családi fából faragták. Még akkor sem volt közléseim ellen semmi kifogása, ha magára nézve kínosnak találta vagy éppen engem talált kínosnak. Csak nem fogok beleszólni, hogy mit érez vagy mit gondol a másíkom.

Hanem szöveget ütött a fejébe, hogy itt nem stimmel valami a proporciókkal, s mivel a maga témáit követve akkor már hónapok óta amúgy is könyvtárakban és levéltárakban munkálkodott, rögtön utána ment. Ha ennyi Mezei van ebben a kéziratban, ennyi Nussbaum, ennyi Neumayer és ennyi Nádas, akkor hol a csudában maradtak a Tauberok.

A családi térből hiányoztak anyai nagyapánk felmenői. Amit én magamtól ugyan nem vettem volna észre, s erre jó okom van. Nagyapánk szófukarságának ugyanis roppant nagy hitele volt előttem. A szó hiányának az ő közelében úgymond materiális súlya lett. S ha kérdeztem, s többször érdeklődtem nála a felmenőiről, akkor kikerülte a témát. Legfeljebb földrajzi általánosságokról nyilatkozott. Igaz, soha másokról, sem rokonról, sem barátokról, nem adott sem jellemzést, sem ítéletet. Legfeljebb a fejét ingatta, elgondolkodott. Olyan soká gondolkodott, hogy már nem is lett volna érdemes válaszolnia. Azért ilyen hallgatag ember, ez volt róla az általános benyomásom, mert felesleges dolgokról nem beszél, s bizonyára több a világon a felesleges, mint a fontos. Vagyok, s ez legyen épp elég. Ma azt mondanám, hogy Tauber nagyapám a nézésébe költöztette a létét. Amivel nem állítom, hogy kivonta volna az értelem vagy a hagyomány hatásköréből.

Nem kommentált, s ez igen nagy hatással volt rám. Ha nagy ostobaságokat beszéltem, csak mondtam, mondtam a magamét, akkor a szemhéját sem emelte meg. Mintegy elengedte a füle mellett a hangokat. Legfeljebb akkor mozdult meg az arca és a tekintete, amikor a másik emberben a szubjektum és a szubsztancia véletlenül összeállt vagy összetalálkozott. Igen ritka esemény az ilyesmi. Egyenesen és vékonyan, két térde közé fogott két tenyerével napszámra csaknem mozdulatlanul ült ugyanazon a nem túl kényelmes kárpitozott széken és nem nézett sehová vagy kinézett az ablakon. Adott alkalommal, társaságban, figyelmesen követte mások élvezettel teli locsogását, szeme járásával a mimikájukat, a gesztikájukat, de csak akkor szólalt meg, amikor alapos oka volt rá vagy éppen felszólították. Igen élesen és humorosan fogalmazott, meglepettségükben többnyire felnevettek a többiek. Szótlansága, vagy inkább azt mondanám, esszencialitása nem lehetett a véletlen műve. Nővére, akire még csak nem is hasonlított, ugyanilyen áthatóan hallgatott. Igen hosszú időket töltöttem éber csendjeikben, amikor hárman hallgattunk nem tudom miről.

Egyszer a kertünkben az üzekedő ebek, a mi nőstényünk és a szomszédék hímje nem tudott elválni egymástól, a gyep közepére vonszolódtak, nyüszítettek, igyekeztek szétfelé. Amit megakadályozott a kölcsönös fájdalom. Rohantam a nagyapámhoz, provokáltam, hogy én nem tudom, nem értem, nem tudom, mi történt. Jöjjön gyorsan, izgatott szavakkal leírtam a két állat helyzetét. Hogyne értenéd, kisfiam, válaszolta, hiszen basznak. Ilyen kifejezés se előtte, se utána, soha nem hagyta el a száját. Adj időt rá nekik. Ahogy aztán az öcsém rövid úton kiderítette, a hitközségi levéltár környékén valakinek még fizetett is érte, ennek a nagyapánknak, Tauber Arnoldnak, rabbik voltak a felmenői. Nem kevesebb, visszafelé tíz generáció morvaországi rabbiból. Nem ám akármilyen, legnagyobb ámulatunkra ezeknek még a feleségük is rabbi lánya volt, csaknem valamennyi. Valamennyien a misztikus hagyományt ápták, ami a görög szó értelmét követve tanítás az elrejtettől és a végtelen megtapasztalása. Közülük ketten, természetesen héberül, több vallásbölcseleti munkát hagytak hátra. Meghűlt bennem a vér. Hiszen én tizenegy évesen vagy tizenkét évesen azt mondtam egyszer magamnak a kertben, miközben egy pálcával vertem a növényeket és a saját lábszáramat, hogy nem azzal fogok foglalkozni felnőtt életemben, amit az emberek mondanak, nem a látszattal, amit maguk körül teremtenek, nem a házak homlokzatával, hanem ami mögötte van, hogy mit és miért rejtegetnek egymás elől, amiről viszont tudunk valamennyien. Most meg életem végén itt voltak az orrom előtt a rokoni könyvek címlapjai, amelyeket elolvasni sem tudok. S hogy akkor a könyvem megírását előlről kell kezdenem. Először is héberül kell megtanulnom. S hogy az én aranyműves szociáldemokrata nagyapám velem ezt tegye. A fölösleges tudás bélyegét üsse rájuk, a tudásukkal együtt elhallgassa előlem őket. Mindent előlről kelljen kezdenem. Ateista harcos soha nem volt a nagyapánk, de nyilvánvalóan szabadgondolkodó. Habár nem mondanám, hogy ne lett volna istene, ez azonban mindenképpen egy deperszonifikált és antiantropomorfikus isten lehetett, akiben legalább annyira nem lehetett hinni, ahogy nem hinni sem. Ha a monoteisztikus elképzelésen belül keresztény hasonlatot keresnék, akkor azt mondanám, hogy ez a gnosztikusok távoli és ismeretlen istene. Többször elvitt a zsinagógába. Nem azért vitt el, hogy bármiféle

imával az egyetlen egy deperszonifikált és dezantropomorfizált istenség közelébe vonjon, hanem azért, hogy lássam ezt az István úti zsinagógát a két szememmel itt a Dembinszky utca közelében. Ahogy a Városligetet bemutatta, az óriáskereket és a dodzsemet bemutatta, ahogy a csuklómon a pulzust bemutatta, tudjam, a saját szívem pontosan így végzi a dolgát naponta negyvenezerszer. Mintha a vallásbölcseleőknek nem lehetnének olyan tanításai és igazságai, amelyek ellentétben állhatnának az emberi értelemmel. Ez volt a tanítása.

Rögtön láttam, hogy ez egy olyan kivételes hely a világban, ahol különleges felszerelésben jelennek meg a férfiak és rituálisan el vannak a nőktől különítve. Büszkeséggel töltött el, hogy fiúként itt lehetek a felnőtt férfiakkal. Miközben a rabbi és a kántor az áldozat és az ima jegyében különböző műveleteket végeznek, beszélnek és énekelnek és egy bársonyokba bugyolált tárgyat vesznek ki egy szekrénykéből, rejtélyes írásjeleket gördítenek ki belőle, a többiek pedig egy pillanatra le nem állnak mindeközben. Mi vagyunk a többiek, akik jönnek és mennek a padok között, csevegnek, üdvözlik az újonnan jötteket, a Tauber aranyszőke kisunokáját, megveregetik a vállát, barackot nyomnak a fejére, hangosan vitáznak, felcsattannak, nevetnek, nekik nagyobb bajuk soha ne essék, kiáltják bele az imába, ők ezt az egész córeszt már ismerik. Néha azért ezt vagy azt gyorsan tesznek, előre tudják, mit, mikor, felveszik, leteszik, letekerik, feltekerik, úgymond párhuzamosítva futtatják a való életüket és a közös rituálét, s akkor nekem a közösből a rituálist is meg kell majd figyelniem vagy értenem vagy mit tennem vele.

S azt kell mondanom, hogy az éntelenítés műveletét rendesen el is végeztem a magam anyagában, habár nem tudtam róla, hogy valójában azt végzem el, amit a nagyapám felmenői. S hogy ez miként jöhetett így létre vagy mi értelme lenne, arról már semmit nem tudok mondani, bármennyire sajnálom is.